

Patrimoni festiu i Pirineu

1. La recerca en patrimoni festiu de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals al Pirineu

Des del 1993 la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals ha encarregat, potenciat i ajudat a divulgar la recerca etnològica de caire festiu al Pirineu; ara bé, és només una part de la que s'ha realitzat en aquest territori.

Algunes de les recerques que cal destacar són les que tracten les festes relacionades amb el foc: *L'inventari etnològic, arqueològic i històric de la cultura del foc al Pirineu Català* de l'Institut de Prospectiva Antropològica del 1994-95; la *Catalogació de les falles al Pirineu* del Consorci Patrimoni Mundial de la Vall de Boí 2009-2010 i *Les interpretacions etnogeogràfiques de les baixades de falles pirinenques* coordinada per Xavier Farré el 2010.

En el camp musical hem de fer esment de *La recerca de cants tradicionals de l'Alt Pirineu* dels Amics del Centre d'Art i Natura de Farra del 2008 al 2010; *L'inventari i catalogació de part de la col·lecció d'instruments del Museu de l'Acordió d'Arsèguel i L'estudi de l'acordió diatònic i la figura del músic individual als Pirineus* duts a terme per la Fundació Privada d'Artur Blasco dels anys 2006 al 2009. Cal fer referència també als programes destinats exclusivament a la realització d'inventaris i a la catalogació de col·leccions o grups de béns culturals que formin part del patrimoni etnològic. En aquest sentit voldria destacar, d'entre l'elevat nombre de 71 recerques les quals es poden consultar al Centre de Documentació de la Direcció-, les següents: *L'explotació del bosc i el transport fluvial de la fusta* de l'Associació Cultural dels Raiers el 2000; la *Memòria revelada* i el *Fons d'imatges Nicolau Coma* del Museu Etnològic de Ripoll, l'any 2000 el primer i el 2001 el segon; i també del Museu Etnogràfic de Ripoll la *Transcripció del recull de llegendes del Ripollès compilat per Josep Ribot l'any 1926* realitzada el 2004; *Les activitats extractives a l'Alta Garrotxa i els seus vestigis materials* del Consorci de l'Alta Garrotxa del 2003-2004 i *La Farga Catalana al Vallespir* duta a terme pel Centre Cultural Català del Vallespir del 2010 al 2011.

Lluís Puig i Gordi
director general de
Cultura Popular,
Associacionisme i
Acció Culturals de la
Generalitat de
Catalunya i president
de l'Institut Ramon
Muntaner

2. Àmbit protecció

La recerca etnològica, coneixement amb metodologia científica que s'ha realitzat en tot el patrimoni, comporta de manera natural la declaració d'aquest patrimoni, i té com a conseqüència la protecció i també la difusió de la seva importància i singularitat.

El Catàleg del Patrimoni Festiu de Catalunya va ser creat segons el Decret 389/2006, de 17 d'octubre, del patrimoni festiu de Catalunya, per inscriure-hi les festes, manifestacions i celebracions comunitàries, així com els elements festius amb vigència arreu de Catalunya, amb l'objectiu de preservar, difondre i protegir el nostre patrimoni festiu. Cal dir que la catalogació i el reconeixement d'aquest conjunt de festes ha estat possible gràcies a la col·laboració desinteressada d'entitats ajuntaments i dels membres del Consell de la Cultura Popular i Tradicional.

Fent només esment de les manifestacions festives declarades:

- Pel solstici d'estiu s'han de destacar les Falles d'Isil, a l'Alt Àneu, inscrita el 2010 al Catàleg del patrimoni festiu de Catalunya com a festa patrimonial d'interès nacional. Se sol dir que les festes de foc constitueixen l'autèntic ADN del patrimoni festiu del Pirineu i que les falles són l'element principal d'aquest tipus de festa. Les festes de foc atorguen una personalitat molt singular al Pirineu perquè són el model festiu que uneix pràcticament totes aquestes valls.

Encesa, a les Falles d'Isil, 2009. Foto Jan Grau

En relació amb les Falles d'Isil voldria fer esment d'un complet estudi sobre l'impacte econòmic de la festa del 2012. En aquest estudi es fa palès el destacable impacte econòmic que aquests esdeveniments, siguin falles o siguin d'un altre tipus, solen tenir en els territoris i en la gent que hi viu. Tant d'impacte econòmic vinculat, que és la despesa dels visitants, com d'impacte directe, que són les despeses de l'organització, o com d'impacte econòmic induït. Sense oblidar tampoc la creació de llocs de treball en la zona d'influència, l'increment del PIB de la zona i la promoció turística que sens dubte representa per al territori. Especial menció a la candidatura de les falles a ser declarades patrimoni cultural immaterial de la humanitat per la Unesco promoguda pel Govern d'Andorra i amb el suport de França i l'Estat espanyol, sota el títol provisional de *Les festes del foc del solstici d'estiu als Pirineus*.

- Continuant en el camp de les festes de foc, però del solstici d'hivern, s'ha de fer esment de les Festes de la Fia-Faia de Bagà i de Sant Julià de Cerdanyola inscrites al Catàleg del patrimoni festiu de Catalunya com a festa patrimonial d'interès nacional i que també estaran dins la candidatura per a la Unesco.

- En relació amb els raiers s'ha de fer esment de la Diada dels Raiers de la Pobla de Segur i del Pont de Claverol, inscrita al Catàleg del patrimoni festiu de Catalunya també com a festa patrimonial d'interès nacional. Cal fer especial menció al Museu dels Raiers del Pont de Claverol i al Museu dels Raiers a la Capella del Roser del Coll de Nargó, que expliquen

i difonen la cultura raiera. En aquest àmbit, podem avançar la notícia de la intenció de promoure, a escala europea, la candidatura dels rais per ser declarats patrimoni cultural de la humanitat per la Unesco.

- I evidentment La Patum de Berga, declarada el 2005 obra mestra del patrimoni immaterial per la Unesco. La Patum també forma part del Catàleg del patrimoni festiu de Catalunya com a festa patrimonial d'interès nacional. Les maces, els turcs i cavallets, els nans vells, els nans nous, l'àliga, les guites, els gegants, el tabal, els plens i el tirabol també han estat declarats elements festius patrimonials d'interès nacional.

- En l'àmbit religiós s'ha de destacar la Festivitat de Sant Sebastià del Pont de Suert, també inscrita festa patrimonial d'interès nacional al Catàleg del patrimoni festiu de Catalunya.

En aquest sentit, fa pocs dies vam celebrar el 8è Col·loqui internacional d'estudis transpirinencs, a Núria, sota el títol *La religió als Pirineus: territori, societat i cultura*, organitzat per l'Institut Ramon Muntaner i en què es va tractar la incidència de la religió als Pirineus al llarg de la història, des de les perspectives antropològica, etnològica, històrica, artística, patrimonial, econòmica, d'organització territorial, etc. L'Institut Ramon Muntaner (IRMU) és una fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana, nascuda d'un acord entre la Generalitat de Catalunya i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, que representa la voluntat de tots els centres que hi són adherits i que té com a finalitats fer difusió i donar suport als projectes d'investigació i de promoció cultural dels centres i instituts d'estudis. Aquestes entitats estan dedicades principalment a l'estudi de la història, el patrimoni cultural i natural, i les ciències socials i humanístiques i també a la divulgació cultural dins els àmbits local i comarcal.

En l'actualitat agrupa 301 centres, una trentena dels quals estan situats en l'àmbit del Pirineu i el Prepirineu.

I encara que no siguin manifestacions festives declarades, o estiguin en procés per ser reconegudes dins el Catàleg, cal esmentar altres manifestacions, com ara:

- En el camp musical es dóna suport a la investigació i el reconeixement del patrimoni immaterial viu dels Acordionistes del Pirineu i dels Cants de goig a Durro.

Baixada dels raiers a la Pobla de Segur, 1990. Foto Àngel Portet

Salt de Plens de La Patum de Berga. Foto Manel Escobet cedida per l'ajuntament de Berga

- Des de la Direcció General també es dona suport a la investigació i el reconeixement del patrimoni immaterial viu de les danses: *Pabor-des de Sant Joan de les Abadeses*, declarada element festiu patrimonial d'interès nacional al Catàleg del patrimoni festiu de Catalunya; *l'Esquerrana d'Esterrí d'Àneu*; *Sant Isidre de Taüll*; *Ball de bastons de Malpàs*, *Danses Araneses* i la *Dansa de Campdevànol*.

- Entre d'altres manifestacions festives m'agradaria esmentar les falles a la Fira de la Girella de Pont de Suert, on a més d'elaborar i degustar l'embotit de xai hi ha una mostra d'oficis tradicionals i de fabricació de falles.

- Les fires que ja no tenen el pes específic comercial que tenien antigament han agafat una dimensió festiva, com la Fira de Barruera, la Fira de Tots Sants a Vilaller o per Santa Teresa a Salàs de Pallars.

3. Àmbit formatiu

El Departament de Cultura ha creat el paraigua **campus-deculturapopular.cat** amb l'objectiu d'agrupar i potenciar diferents ofertes de formació per a adults en el camp de la cultura popular i tradicional. També es constitueix en marca formativa de qualitat que abasta campus de música instrumental, cant, dansa, etnologia, arquitectura popular i jocs tradicionals, entre d'altres.

Dels campus de cultura popular que s'organitzen al Pirineu s'han de destacar:

- *Dansàneu*, un campus de cultura popular de dansa, música i teatralitat popular que fa 22 anys té lloc a Esterrí d'Àneu, organitzat per la Generalitat –a través d'aquesta Direcció General–, L'Espona-Centre de Dansa Tradicional Catalana i el Consell Cultural de les Valls d'Àneu

- *Patac. Tradicions al Ripollès* a Beget (Ripollès), organitzat per l'associació del mateix nom.

- *Escòla Occitana d'Estiu a Vilanova d'Òlt* (Occitània), organitzat pel Cercle d'Agermanament Occitano-català.

- *Camí ramader del Lluçanès al Ripollès* a Alpens, Les Llosses, Gombrèn, Castellar de n'Hug i Toses (Lluçanès, Osona, Ripollès i Berguedà), organitzat pel Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès.

En l'àmbit musical, Arsèguel s'ha convertit en el centre de la música tradicional del Pirineu. En aquest sentit, podem esmentar:

- *Les Trobades amb els acordionistes del Pirineu* (Arsèguel, la Seu d'Urgell, Lleida, la Pobla

Ball dels Pabor-des. Foto Ajuntament de Sant Joan de les Abadeses

Dansàneu, Esterrí d'Àneu, 1997. Foto DGCPAAC

de Cèrvoles, Vilagrassa, Castellbò i Bolvir de Cerdanya), des de fa 36 anys. És el festival de música popular més antic dels Països Catalans i també el més important d'acordió diatònic d'Europa. És per això que va entrar l'any 1999 en la Ruta Europea de Festivals de Música Popular, avalat per la Unió Europea.

- *L'Escola folk del Pirineu – Tallers d'Arsèguel.*

És el Centre Estable de Música i Danses Tradicionals del Pirineu, ubicat en un edifici de l'ajuntament d'Arsèguel, que té per objectiu la formació i la promoció de la música i la dansa d'arrel tradicional a les comarques del Pirineu. Es tracta d'un projecte de l'Associació Cultural per la tradició musical TRAM en conveni amb el departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya a través de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals i l'ajuntament d'Arsèguel. Les activitats que s'hi duen a terme són:

Folk a l'escola, que posa a l'abast de tothom l'aprenentatge d'instruments, cançons i danses tradicionals del nostre país als pobles i viles del Pirineu; *Tallers mensuals de cançó tradicional*, improvisació modal, cançó tradicional i percussió, per a colles de cultura popular; *Colònies per a joves intèrprets folk*. Dies abans del cap de setmana del festival s'organitza una trobada amb els Acordionistes del Pirineu i l'Escola Folk del Pirineu per a la preparació del repertori per al concert i ball del diumenge de la trobada.

Artur Blasco, impulsor de la Trobada d'Acordionistes d'Arsèguel. 2001. Foto DGCPAAC

4. Projectes actuals

L'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial va ser creat per poder conèixer la situació del patrimoni etnològic català en tots els seus vessants, inclosa la recerca i la difusió. El funcionament de l'Observatori es basa en la col·laboració i el treball en xarxa amb les entitats i grups que hi ha a Catalunya dedicats al patrimoni etnològic i a l'antropologia en general.

L'Observatori desenvolupa diverses funcions:

1. Identifica les oportunitats de recerca etnològica.
2. Detecta les amenaces que posen en perill del patrimoni etnològic del nostre país.
3. Organitza activitats de difusió de la recerca etnològica promoguda des de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals, així com del patrimoni etnològic en general.
4. Organitza jornades temàtiques de caràcter internacional, nacional o local.
5. Fa difusió de les activitats relacionades amb el patrimoni etnològic a través del bloc *etnologia.cat*, que alimenten de manera activa i com a mostra del treball en xarxa les entitats de l'Observatori.
6. Gestiona una borsa d'investigadors amb l'objectiu de posar en contacte entitats i investigadors.

La xarxa territorial és per tant un instrument bàsic de l'Observatori, i en aquesta xarxa

tenim al Pirineu, com a antena, l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu d'Esterrí d'Àneu. També amb l'Institut Ramon Muntaner abans esmentat, i amb el qual, a través dels centres d'estudis, s'està duent a terme l'elaboració de *l'Inventari del patrimoni festiu de Catalunya*, una base de dades que recull totes les manifestacions festives del país i que en breu es farà pública al web de Patrimoni Festiu.

Però no només es col·labora amb l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu d'Esterrí d'Àneu o amb l'Institut Ramon Muntaner, també amb el Museu de Ripoll, amb la Casa de La Patum de Berga, el Museu de l'Acordió d'Arséguet, el Quarto dels Gegants de Solsona i els museus dels Raiers del Pont del Claverol i de Coll de Nargó.

5. Projectes futurs

El patrimoni cultural immaterial del Pirineu és molt divers: manifestacions festives, cultura del foc, oficis, religió, danses, tradicions i costums, llegendes, jocs tradicionals, cuina, etc.

Des del departament de Cultura i des de la Direcció General que represento hem treballat i treballem per donar suport i potenciar el patrimoni cultural immaterial al Pirineu.

Així doncs, volem continuar potenciant la recerca etnològica i inventariant les festes com a pas previ per a la catalogació i posterior declaració, si escau –podreu consultar properament a la pàgina web de patrimoni festiu aquest inventari–. A més, estem treballant en la reformulació de la Llei 9/1993 del patrimoni cultural de Catalunya perquè el patrimoni immaterial estigui al mateix rang que els altres patrimonis. No cal dir que donem suport a la candidatura de les festes del foc del solstici d'estiu als Pirineus, i hem fet tot el possible per acompanyar aquesta candidatura fins a la presentació a París. Continuarem mantenint el suport i realitzant accions conjuntes dins l'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial i també ampliant les antenes al nostre país. És per això que durant el 2014 donarem a conèixer el cens de centres de patrimoni immaterial, que estem treballant de manera activa i coordinada amb totes les antenes de l'Observatori.

